

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
Кафедра політології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

(Майя НІКОЛАЄВА)

“ 11 ” вересня 2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ

Рівень вищої освіти: Перший (бакалаврський)

Галузь знань: 05 – соціальні та поведінкові науки

Спеціальність: 052 – Політологія

Освітньо-професійна програма: ОПП «Політологія»
за спеціальністю 052 – Політологія

ОНУ
2022

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів - 4 годин - 120 змістових модулів - 3	Галузь знань 05 - соціальні та поведінкові науки Спеціальність 052- політологія Рівень вищої освіти: Перший (бакалаврський)	вибіркова	
		Рік підготовки:	
		2-й	2-й
		Семестр	
		3-й	4-й
		Лекції	
		20 - год.	12 - год.
		Практичні	
		20 - год.	
		Самостійна робота	
		80 - год.	100-год.
		у т.ч. ІНДЗ* - 35 годин	
		Форма підсумкового контролю: залік	

* Див: р.8. Самостійна робота.

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна включена до переліку основних освітніх компонентів освітньо-професійної програми (ОПП) для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 - «Політологія». Код дисципліни в ОПП «Політологія» - ВБ 3.1.

Метою навчальної дисципліни є формування системи знань щодо функціонування законодавчої влади в демократичних суспільствах із різною структурою, об'ємом повноважень та функціями; систематизація теоретичних напрацювань дослідників та практичного досвіду діяльності зарубіжних парламентів; вивчення і аналіз особливостей процесів становлення і розвитку парламентаризму в Україні у контексті сучасної демократичної практики.

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти здатності до аналізу сучасних парламентських систем та різних її моделей; оволодіння основним категоріально - понятійним апаратом щодо аналізу інституту парламентаризму; з'ясування змісту української практики в контексті сучасного світового парламентаризму; аналіз витоків українського парламентаризму та процесу становлення і функціонування повноцінного парламенту в сучасній Україні; ґрунтовне вивчення процесу законотворення в сучасному українському парламенті, Верховній Раді; формування повноцінного уявлення та з'ясування ролі парламентської культури та парламентської етики як складової політичної культури суспільства та її еліти; сприяння формуванню професійних здібностей щодо аналізу та експертних оцінок парламентського й політичного процесів в цілому.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів загальних (ІК, ЗК) та спеціальних (СК) **компетентностей**, визначених ОП:

ІТ Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки

ЗКОЗ. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК04. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності)

ЗК06 Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

СК04. Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної

політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності.

СК05. Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

Очікувані результати навчання (РН).

РН01. Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності.

РН03. Вміти критично мислити у сфері професійної діяльності.

РН08. Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично дослідницький апарат сучасної політичної науки.

РН12. Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

РН13. Вміти аналізувати публічну політику на місцевому, національному, європейському та глобальному рівні.

РН14. Застосовувати теорії та методи прикладної політології, політичних комунікацій, спеціальних політологічних дисциплін у професійній діяльності.

У результаті вивчення дисципліни здобувач-бакалавр повинен **знати:**

- предметну область застосування знань про стан та розвиток парламентаризму в Україні та сучасному світі;
- основні базові поняття, сутнісні риси та процедурні політико-правові механізми функціонування парламентаризму;
- поглибити знання щодо структури сучасних парламентів, порядку їх формування та змісту внутрішньої організації;
- з'ясувати зміст української практики в контексті сучасного світового парламентаризму;
- на базі відповідних нормативних документів засвоїти основні функції парламенту;
- ґрунтовно вивчити процес законотворення в сучасному українському парламенті;
- тенденції розвитку сучасного парламентаризму.
- формувати повноцінні уявлення та знання про значення парламентської культури та парламентської етики як складової політичної культури суспільства та парламентського спілкування політичної еліти;

-сприяти формуванню професійних здібностей щодо аналізу та експертних оцінок парламентського та політичного процесів в цілому;

вміти:

- володіти термінологічним апаратом дисципліни та вдало його використовувати;

- методами аналізу та оцінки ефективності роботи парламенту;

- застосовувати отримані знання для використання в практичній діяльності, пов'язаної із діяльністю як консультанта, радника, експерта, помічника з питань парламентської та депутатської діяльності;

- володіти навичками експертної оцінки і виступів перед аудиторією.

Навчальна дисципліна вивчається протягом одного семестру та складається з трьох змістових модулів (ЗМ). По завершенню курсу здобувачі вищої освіти складають *залік*. Результати навчання оцінюються за 100-бальною системою. За результатами оцінювання змістового модуля здобувачам виставляються бали. Під час викладання лекційного матеріалу лектор може здійснювати контрольні опитування здобувачів. У разі відсутності здобувача на практичному занятті, він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування в позааудиторний час (час консультацій викладача) або, враховуючи складність умов, відпрацювати це заняття шляхом написання реферату, есе на тему, погоджену з викладачем. Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка в балах.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1. Парламентаризм: основні теоретико-методологічні підходи

ТЕМА 1. Парламентаризм як політичний інститут та процес. Поняття "парламентаризм" та його основні характеристики. Типи та критерії класифікації парламентаризму. Периодизація світового парламентаризму: коротка характеристика допарламентських форм (інститутів). Стародавні форми правління та їх особливості (Греція та Давній Рим). Станово-представницькі установи Середньовіччя та Нового часу: іспанські кортеси, органи комунального самоврядування у Франції, французькі Генеральні штати, Велика рада Англії. Представницькі допарламентські форми Давньої Русі.

Сучасний парламентаризм, його сутність, значення, структура та функції. Основні типи парламентаризму. Представництво як інститут. Парламент, уряд та глава держави: система взаємовідносин. Відповідальність уряду перед парламентом. Розвиток системи партій. Захист прав і свобод громадян. Обмежений парламентаризм. Моделі сучасного парламентаризму: вестмінстерська, конгресистська та змішана. Критерії оцінки діяльності сучасних парламентів.

ТЕМА 2. Структура та внутрішня організація сучасних парламентів

Однопалатна та двопалатна структура парламенту. Специфіка двопалатних парламентів в унітарних державах: парламент як орган регіонального (територіального) представництва та орган представництва інтересів місцевого управління та самоврядування. Проблема рівності палат у законодавчій сфері в двопалатних парламентах.

Порядок формування парламентів. Система парламентських виборів. Прямі, непрямі або багатоступінчасті вибори. Принцип призначення при формуванні верхніх палат парламентів. Формування парламентів на змішаній основі. Норма представництва та кількісний склад парламентів.

Поняття "внутрішня організація парламенту". Організаційна та партійна структура парламенту. Парламентські фракції та групи. Підстави для формування парламентських фракцій. Керівні органи парламенту: (президії, голова та заступники). Спікер: офіційна та неофіційна роль голови парламенту. Постійні комітети (комісії) парламенту: принципи формування та повноваження. Спеціалізовані комітети (комісії). Тимчасові комісії. Процедура формування складу постійних і спеціальних комітетів (комісій). Допоміжний апарат парламенту.

ТЕМА 3. Основні функції парламенту: законотворча, контрольна та установча.

Функція законотворення: зміст, поняття та стадії законотворчості. Законодавча ініціатива та її суб'єкти. Стадії: внесення законопроекту до парламенту, етап обговорення на пленарних засіданнях палат і в комітетах (комісіях). Процедура читання законопроекту: "Англійська система трьох читань". "Французька система комісій (комітетів)". Перше, друге читання

законопроекту. Комітетська стадія та стадія доповіді. Третє читання. Прийняття закону. Підписання (санкціонування) закону главою держави: відносно, відкладальне вето та процедура його подолання. Офіційне оприлюднення (промульгація) закону. Законотворчий процес у Верховній Раді України: суб'єкти законодавчої ініціативи, етапи обговорення законопроекту, прийняття закону та оприлюднення.

Контрольна функція парламенту. Поняття "парламентський контроль". Об'єкти парламентського контролю: виконавча влада, Глава держави, судова влада, збройні сили. Моделі парламентського контролю: специфіка парламентських, президентських і змішаних держав. Форми контролю: запит депутатів до глави уряду або окремих міністрів; інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція; резолюція про довіру уряду; регулярні звіти урядів та міністерств про їхню діяльність; послання глав держав і тронні промови монархів. Постійні, спеціальні й слідчі комісії (комітети) як засоби парламентського контролю. Парламентські слухання: функція, правила проведення. Формальне затвердження парламентом звіту про виконання державного бюджету за рік. Рахункові (лічильні) палати парламентів.

Установча функція парламенту: поняття та зміст. Обрання глави держави парламентом. Участь у формуванні уряду: різні моделі. Участь парламентів у формуванні інших державних органів або призначенні посадових осіб. *Судові (квазісудові) функції парламентів:* процедура імпичменту; право парламентів (палат) висувати на розгляд судових органів звинувачення проти вищих посадових осіб; оголошення амністій; право палат (парламентів) вирішувати спори про правомірність депутатського мандату й законність виборів.

Змістовний модуль 2. Парламентаризм в Україні: витоки, становлення та сучасний стан. Політико-юридичні засади.

ТЕМА 4. Конституційно-правовий статус та внутрішня організація Верховної Ради України.

Структура, функції та повноваження Верховної Ради України. Порядок діяльності Верховної Ради України, її органів і посадових осіб. Закон України "Про комітети Верховної Ради України". Конституційний склад Верховної Ради України. Загально-парламентські інститути Верховної Ради: Голова Верховної Ради України, перший заступник Голови Верховної Ради, заступники Голови Верховної Ради (керівні посадові особи), апарат Верховної Ради та їх повноваження. Контрольні органи парламенту та Уповноважений з прав людини.

Регламент Верховної Ради України (ВР). Керівні органи парламенту. Спікер. Офіційна та неофіційна роль голови парламенту. Парламентські фракції (групи). Підстави для формування парламентських фракцій. Поняття "парламентська партія". Постійні комітети (комісії) ВР. Принципи формування та повноваження. Спеціалізовані комітети (комісії). Тимчасові комісії. Процедура формування складу постійних і спеціальних комітетів (комісій). Допоміжний апарат Верховної Ради.

ТЕМА 5. Становлення парламентаризму в Україні в період незалежності Особливості початкового етапу.

Демократизація країни як головна умова становлення нового парламентаризму: переваги, проблеми та недоліки. Верховна Рада України перших скликань (1991-1998 рр.): складнощі початкового етапу та особливості складу, способу формування, форм діяльності українського парламенту. Поступовий процес трансформації з радянської представницької форми у демократичну парламентську систему. Процеси деінституціоналізації попередніх та легітимації нових інститутів та інституцій, їх вплив на становлення незалежної держави та формування нового інституту - парламентаризму, його представницького органу. Розробка конституційно-правових засад подальшого становлення парламентаризму, зокрема прийняття Конституційного Договору (1995), Конституції України (1996), запровадження нового типу виборчої системи за новим виборчим законом (1997) тощо. Кризові ознаки української парламентської моделі та їх прояви.

ТЕМА 6. Статус депутата: світова та українська практика

Правовий статус депутата. Депутатський імунітет та індемнітет та його реалізація в різних державах світу. Депутат українського парламенту: основні принципи та законодавчі норми його статусу. Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Умови припинення повноважень. Депутатські привілеї: світовий досвід (на прикладі окремих країн) та українські реалії. Депутатська недоторканість: за і проти.

Діяльність депутата: участь в парламентському процесі (як представник окремого округу чи за списками політичної партії). Форми діяльності: запит депутатів до глави уряду або окремих міністрів; інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція і т.ін..

Робота з виборцями на виборчому окрузі (зустрічі, запитання, звернення і т.п.) та її особливості.

Змістовний модуль 3. Сучасний парламентський процес в Україні: особливості та перспективи

ТЕМА 7. Лобізм в Україні. Парламентський лобізм та його специфіка.

Поняття "лобіювання". Типи, види та рівні. Механізми та способи лобіювання: прямий та непрямий. Групи тиску, ФЕГ та ін.. Політичне лобіювання в Україні та в сталих демократичних суспільствах: порівняльний аналіз.

Парламентський лобізм: зміст, характерні ознаки та практика прояву в парламенті України на різних етапах розвитку. Особливості лобізму в восьмій та дев'ятій каденціях Верховної Ради. Передумови та необхідність законодавчого регулювання лобізму: за та проти.

ТЕМА 8. Опозиція в Україні. Статус, інституціоналізація та особливості діяльності парламентської опозиції.

Поняття опозиції: теоретико- методологічні підходи до змісту в контексті її політичної участі. Співвідношення понять *опозиція, протест, опозиційність, групи інтересів*. Основні типи та критерії класифікації. Сутність та функції політичної опозиції, її моделі. Тактика і стратегія політичної боротьби, форми взаємовідношень із владою, соціальна база і т.ін. Політична опозиція в Україні: етапи, види діяльності та особливості становлення.

Парламентська опозиція: поняття, методологічні підходи до її аналізу, специфіка діяльності. Інституціоналізація опозиції на різних етапах становлення парламентаризму. Порівняльний аналіз її складу, політико- правового статусу, видів діяльності в структурах Верховної Ради за різних каденцій. Особливості її стану у Верховній Раді восьмого та дев'ятого скликань.

ТЕМА 9. Сучасний парламентський процес: реалії 2014-2022 рр.

Парламентські вибори 2014: політична структуризація Верховної Ради. Коаліція і опозиція у Верховній Раді восьмої каденції. Комітети та комісії.

Парламентські вибори 2019: політичний дизайн Верховної Ради дев'ятого скликання та її особливості. Парламентські процедури та їх значення в роботі «нових» парламентаріїв. Монобільшість як особливість парламентського процесу в Україні: плюси та мінуси. Прояв кризових ознак. Взаємовідношення президент - парламент, уряд.

ТЕМА 10. Український парламент новітньої доби: здобутки та перспективи розвитку

Роль та можливості парламенту в реалізації державної політики. Парламентаризм чи президенціалізм? Бікамералізм в українській політиці: плюси та мінуси. Протистояння і культура компромісу. Поняття "криза парламентаризму", її сутність та прояви в українському парламенті. Парламентське політичне поле в контексті останніх парламентських виборів та його переформатування у зв'язку із війною Росії проти України. Наступні повоєнні вибори, що чекати.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин (денне відділення)				
	Назва	Усього годин	Лек. год.	Практ. заняття	Інд-на р-та	Сам. р-та
Змістовний модуль 1. Парламентаризм: основні теоретико-методологічні підходи						
T.1	Парламентаризм як політичний інститут та процес	11	2	2	3	4
T.2	Структура та внутрішня організація сучасних парламентів	11	2	2	3	4

Т.3	Основні функції парламенту: законотворча, контрольна та установча.	11	2	2	3	4
Разом за змістовним модулем 1		33	6	6	9	12
Змістовний модуль 2. Парламентаризм в Україні: витоки, становлення та сучасний стан. Політико-юридичні засади.						
Т.4	Конституційно-правовий статус та внутрішня організація Верховної Ради України.	12	2	2	3	5
Т.5	Становлення парламентаризму в Україні в період незалежності. Особливості початкового етапу.	11	2	2	3	4
Т.6	Статус депутата: світова та українська практика	12	2	2	4	4
Разом за змістовним модулем 2		35	6	6	10	13
Змістовний модуль 3. Сучасний парламентський процес в Україні: особливості та перспективи						
Т.7	Лобізм в Україні. Парламентський лобізм та його специфіка.	13	2	2	4	5
Т.8	Опозиція в Україні. Статус, інституціоналізація та особливості парламентської опозиції.	13	2	2	4	5
Т.9	Сучасний парламентський процес: реалії 2014-2022 рр.	13	2	2	4	5
Т. 10	Український парламент новітньої доби: здобутки та перспективи розвитку	13	2	2	4	5
Разом за змістовним модулем 3		52	8	8	16	20
Усього годин		120	20	20	35	45
					80	

5. ТЕМИ ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

	Теми	годин
Т.1	Парламентаризм: теоретико-методологічні засади вивчення Інститут парламентаризму в конституційному механізмі реалізації державної влади та втіленні принципу розподілу повноважень. Зміст основних методологічних підходів до з'ясування поняття <i>парламентаризм</i> та його сучасних характерних ознак. Сучасний парламентаризм, його сутність, значення, структура та функції. Основні типи парламентаризму. Представництво як інститут. Парламент, уряд та глава держави: система взаємовідносин. Відповідальність уряду перед парламентом. Особливості становлення парламентаризму в постсоціалістичних державах. Україна в контексті світових тенденцій становлення та розвитку парламентаризму.	2
Т.2	Парламент як представницький орган. Сучасні парламенти: історико-політологічний екскурс. Парламент як уособлення парламентаризму: короткий аналіз світової практики. Періодизація світового парламентаризму: загальна характеристика допарламентських форм (інститутів). Формування парламенту: виборчі системи та забезпечення широкої участі громадян. Критерії порівняльного аналізу парламентських інститутів. Моделі сучасного парламентаризму: вестмінстерська, конгресистська та змішана, особливості функціонування.	2

Т.3	<p>Основні функції сучасних парламентів. Законотворчий процес: процедури проходження законопроекту.</p> <p>Поняття функція: співвідношення із поняттям «компетенція», «повноваження». <i>Функція законотворення</i>: зміст, поняття та стадії законотворчості. Законодавча ініціатива та її суб'єкти. Стадії (етапи). Процедура читання та прийняття законопроекту. Промульгація. Законотворчий процес у Верховній Раді України: суб'єкти законодавчої ініціативи, етапи обговорення законопроекту, прийняття закону та оприлюднення. <i>Контрольна функція парламенту</i>. Поняття "парламентський контроль". Об'єкти парламентського контролю. Форми та моделі: українська практика. <i>Установча функція парламенту</i>, поняття та зміст. Обрання глави держави парламентом. Участь у формуванні уряду: різні моделі. Участь парламентів у формуванні інших державних органів або призначенні посадових осіб. <i>Судові (квазісудові) функції</i> парламентів. Практика реалізації у Верховній Раді України.</p>	2
Т.4	<p>Верховна рада України: конституційно-правовий статус та внутрішня організація діяльності парламенту.</p> <p>Структура, функції та повноваження Верховної Ради України (ВРУ). Конституційний склад ВРУ. Загально-парламентські інститути Верховної Ради. Порядок діяльності її органів і посадових осіб. Закон України "Про комітети Верховної Ради України". Контрольні органи парламенту та Уповноважений з прав людини. Парламентські фракції, групи. Парламентські комітети. Регламент Верховної Ради України. Парламентські процедури: роль та значення в діяльності ВРУ.</p>	2
Т.5.	<p>Статус депутата: світовий та український досвід</p> <p>Правовий статус депутата. Депутатський імунітет та індемнітет, його реалізація в різних державах світу. Депутат українського парламенту: основні принципи та норми його статусу. Вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності. Умови припинення повноважень. Депутатські привілеї: світовий досвід та українські реалії (на прикладі окремих країн). Депутатська недоторканість: за і проти. Діяльність депутата у парламенті та на виборчих округах.</p>	2
Т.6	<p>Парламентський лобізм: особливості української практики</p> <p>Поняття "лобіювання". Типи, види, механізми та способи лобіювання. З'ясування сутності, різновидів, методів лобізму як світового явища та його специфічних форм прояву в українському політичному процесі. Парламентський лобізм: зміст, характерні ознаки та практика прояву в парламенті України на різних етапах розвитку. Особливості лобізму в восьмій та дев'ятій каденціях Верховної Ради. Передумови та необхідність законодавчого регулювання лобізму: за та проти.</p>	2
Т.7	<p>Парламентська опозиція.</p> <p>Поняття опозиції: теоретико-методологічні підходи до змісту в контексті її політичної участі. Співвідношення понять <i>опозиція, протест, опозиційність, групи інтересів</i>. Основні типи та критерії класифікації. Парламентська опозиція: поняття, методологічні підходи, специфіка її діяльності. Інституціоналізація опозиції на різних етапах становлення парламентаризму. Порівняльний аналіз її складу, політико-правового статусу, видів діяльності в структурах Верховної Ради за різних каденцій. Особливості її стану у парламенті восьмого та дев'ятого скликань.</p>	2

T.8	<p>Парламентська культура, етика та риторика.</p> <p>Парламентська культура та парламентська етика: визначення і співвідношення понять. Парламентська культура як ціннісна складова політичної культури суспільства. Парламентська етика як різновид професійної політичної етики: світова і українська практика. Зарубіжний досвід парламентської поведінки (на прикладах окремих країн). Парламентська риторика. Парламентська мова та мовлення депутатів. Культура проведення дебатів. Культура компромісу і толерантності в діяльності депутатів парламенту. Роль ЗМІ у висвітленні парламентських подій.</p>	2
T.9	<p>Сучасний парламентський процес: перспективи подальших змін (2014-2022)</p> <p>. Парламентські вибори 2014: політична структуризація Верховної Ради. Коаліція і опозиція у Верховній Раді восьмої каденції. Комітети та комісії. Парламентські вибори 2019: політичний дизайн Верховної Ради дев'ятого скликання та її особливості. Парламентські процедури та їх значення в роботі «нових» парламентаріїв. Процедура вотуму недовіри (довіри) уряду як явище у діяльності парламенту: сутність та проблеми відпрацювання механізму проведення. Тендерні аспекти народного представництва у парламенті України у порівнянні із іншими країнами. Монобільшість як особливість парламентського процесу сучасного етапу: плюси та мінуси. Прояв кризових ознак. Взаємовідношення президент - парламент, уряд. Вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на становлення парламентаризму в Україні.</p>	2
T.10	<p>Український парламент новітньої доби: здобутки та недоліки</p> <p>Конституційно-правове забезпечення народовладдя та налагодження ефективної законотворчої роботи. Сприяння демократичності і відкритості законодавчого процесу, посилення контрольних функцій парламенту, забезпечення ширшої участі громадськості у законотворчому процесі. Бікамералізм в українській політиці: плюси та мінуси. Міжпарламентські зв'язки у міжнародній діяльності ВРУ Проблеми європейської інтеграції в діяльності Верховної Ради України. Адаптація українського законодавства до міжнародних стандартів.. Парламент України: чи потрібні зміни та що чекати?</p>	2
	Усього годин	20

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ(не передбачені)

7. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ (не передбачені)

8. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА ІНДЗ

До самостійної роботи відноситься: [1] - підготовка до лекційних, практичних занять; [2] - опрацювання лекційного матеріалу; [3] - самостійне опрацювання літератури та нормативно-правових актів, інших джерел; [4] - індивідуальне навчально-дослідне завдання: підготовка доповіді; аналітичної записки, реферату, презентації.

	Види завдань	Інд. р-та	Сам. р-та
Т. 1	Опрацюйте лекційний матеріал[1] та запропоновану літературу на предмет з'ясування змісту та основних сутнісних ознак парламентаризму. Почніть самостійно роботу щодо складання словника із тлумаченням змісту основних понять теорії парламентаризму [2;3] Теми ІНДЗ: зробіть короткі конспекти з розвитку класичних ідей та теорій парламентаризму. [4] 1) Європейські концепції парламентаризму (М. Падуанський, Дж. Локк, А. де Токвіль, Ш. Монтеск'є та ін.). 2) Американські концепції парламентаризму (Дж. Медісон, Л. Гамільтон, Т. Джефферсон, Т. Пейн.). 3) Основні ідеї парламентаризму в українській політичній думці (П. Орлик, М. Драгоманов, М. Кістяківський, М. Туган-Барановський, М. Грушевський, М. Днестрянський та ін.). 4) Особливості становлення парламентаризму у постсоціалістичних державах (за вибором студента). 5) Інститут парламентаризму в конституційному механізмі реалізації державної влади.	3	4
Т. 2	Опрацювати лекційний матеріал та рекомендовану літературу з метою підготовки до наступних питань. [1;2;]. Парламент як уособлення парламентаризму: короткий аналіз світової практики парламентаризму та його періодизація. Історичні передумови формування парламентаризму в Україні. Проаналізувавши рекомендовані джерела, підготуйтеся до обговорення питання на занятті: «Роль спікера в функціонуванні сучасного парламенту: світовий досвід».[3] Теми ІНДЗ: [4] Підготувати доповіді (реферати або презентацію): 1) Вестмінстерська парламентська система: переваги та недоліки (організація: керуючі органи, спікер, комітети).2) Американська (конгресійна) модель. Принцип розподілу влад та функціонування системи стримувань та противаг як основна сутнісна ознака. 3) Змішана модель (Німеччина, Франція та ін.): структура та повноваження. 4) Процес законотворення в змішаних моделях: порівняльний аналіз. 5) Зарубіжні стандарти та критерії оцінки діяльності парламентів. 6) Вплив тип виборчої системи на порядок формування парламенту.	3	4
Т. 3	Підготуйтеся до практичного заняття з наведених джерел та визначить, зміст поняття <i>функція, його співвідношення із поняттям «компетенція», «повноваження»</i> . [1;2;] <i>Функція законотворення:</i> зміст, поняття та стадії законотворчості. <i>Установча функція</i> парламенту: поняття та зміст. Участь у формуванні уряду та інших державних органів або призначенні посадових осіб. Судові (квазісудові) функції парламентів. <i>Контролююча функція.</i> Опрацьовуючи рекомендовану літературу, з'ясуйте зміст кожної з наведених форм контролю: запит депутатів, інтерпеляція, депутатський запит, депутатська пропозиція та ін. [3] Теми ІНДЗ: 1) Парламентські слухання як процедура та форма контролю з боку суспільства. 2) Опишіть одну з функцій (на вибір студента) та процедуру проходження у ВРУ України. 3) Попомульгаттія: зміст і механізм попелупи Г41	3	4

Т. 4	<p>Опрацюйте текст Конституції (р. IV), за яким визначить статус та повноваження Верховної Ради України та підготуйтеся до обговорення. [1] Ознайомтесь із Регламентом, який визначає порядок роботи парламенту - парламентські процедури та порівняйте з будь-якою державою пострадянського простору[3]. З'ясуйте процедуру відкриття нової каденції парламенту. [4] ІНДЗ: поміркуюте або підготуйте тези виступу на наступні питання: 1) Чи може державна влада ефективно виконувати свої функції без процедури розпуску парламенту та імпичменту? 2) Чи не суперечить принципові розподілу влади те, що деякі парламенти виконують судові функції? 3) Чому процедура вотуму недовіри уряду є рідкісним явищем у парламентській діяльності?</p> <p>Письмова робота (<i>зараховується як підсумкова за змістовним модулем 1.</i>) за темою: Дискусії щодо витоків українського парламентаризму в теоретичних доробках українських фахівців [3].</p>	3	5
Т. 5	<p>Опрацюйте матеріали лекційного заняття та рекомендовану літературу, підготуйтеся до заняття. [1;2;]Уважно вивчить (р.IV) Конституції та розділ Регламенту щодо статусу депутата в парламенті України. [3]. Визначте наслідки усунення депутатської недоторканості для розвитку парламентаризму в Україні. [4]ІНДЗ: 1) Оберіть дві-три країни світу (на вибір) для порівняння реалізації народного представництва в представницьких органах: (порядок формування та виборча система, особливості складу, нормативно-правові основи стосовно «визнання» чи «надання» повноважень, впливовість в системі стримувань та противаг). 2) Спробуйте написати <i>Звернення</i> до депутата, обраного до Верховної Ради, від вашого округу з приводу проблеми, яка потребує втручання депутата (<i>за зразком, який надається викладачем</i>).</p>	3	4
Т. 6	<p>Опрацюйте матеріали лекційного заняття [2] та рекомендовану літературу з питань: Поняття, типи та форми сучасного лобізму. Парламентський лобізм: зміст, характерні ознаки та практика прояву в парламенті України на різних етапах розвитку. Передумови та необхідність законодавчого регулювання лобізму: за та проти. [3] Теми ІНДЗ: 1) Закони про лобіювання як основа професійної діяльності (на прикладі зарубіжних країн). 2) Лобізм в органах виконавчої влади та його особливості. 3). Форми і специфіка лобістської діяльності в Україні. 4). Передумови та необхідність законодавчого регулювання лобізму. 5). Особливості парламентського лобізму в Україні. 6.) Лобізм: інститут представництва чи інституціоналізована корупція. [4]</p> <p>Письмова робота (<i>зараховується як підсумкова за змістовний модуль 2</i>) за темою: Демократизація країни як головна умова становлення нового парламентаризму: деінституціоналізація попередніх та легітимація нових інститутів та інституцій в незалежній Україні.</p>	4	4

Т. 7	Підготуйтеся до обговорення питань, опанувавши лекційний та додатковий матеріал з пропонованих джерел: [1;2] Парламентська опозиція: поняття, методологічні підходи, специфіка її діяльності. Інституціоналізація опозиції на різних етапах становлення парламентаризму. Порівняльний аналіз її складу, політико-правового статусу, видів діяльності в структурах Верховної Ради за різних каденцій. [3] Теми ІНДЗ: 1) Діяльність опозиції в основних моделях парламентаризму: порівняльний аналіз; 2) Опозиція в українському парламенті періоду незалежності: статус, інституціоналізація, та особливості становлення. 3) Опозиція як джерело альтернативної політики: український досвід. 4) Парламентська опозиція у восьмій та дев'ятій каденції: порівняльний аналіз. 5) Лобізм у системі представництва інтересів: українська практика [4]	4	5
Т. 8	Опрацюйте презентацію лекційного заняття [1]; опрацювавши рекомендовані джерела, проаналізуйте співвідношення понять: парламентська культура, етика та риторика у «парламентській» мові та мовленні депутатів. Поясніть як ви розумієте тезу - парламентська культура виступає як ціннісна складова політичної культури суспільства та чому. Що ви вкладаєте в розуміння парламентської етики як різновиду професійної політичної етики. Проаналізуйте виступи депутатів різних політичних сил та порівняйте зміст їх риторики [1;3;]. Теми ІНДЗ: 1) Зарубіжний досвід парламентської поведінки (на прикладах окремих країн). 2) Культура компромісу і толерантності в діяльності депутатів парламенту. 3. Підготуйте презентації за темами: Зарубіжний досвід парламентської поведінки (на прикладах окремих країн). 4. Роль ЗМІ у висвітленні парламентських подій.[4]	4	5
Т. 9	Опрацюйте матеріали лекційного заняття [2], рекомендовану літературу[3] та підготуйтеся до обговорення питань: Парламентські вибори 2014: політична структуризація Верховної Ради.. Поясніть склад та можливості співпраці коаліції і опозиції у восьмому скликанні. Комітети та комісії. Парламентські вибори 2019: монобільшість як особливість парламентського процесу сучасного етапу: плюси та мінуси. Прояв кризових ознак. Взаємовідношення президент - парламент, уряд. Опрацюйте Регламент ВРУ щодо сутності процедур у парламентському процесі та поясніть специфіку їх втілення в обох каденціях. Теми ІНДЗ: 1) Зовнішньополітичні пріоритети в програмах політичних партій у парламентських виборах 2014 та 2019 рр.: порівняльний аналіз. 2) Парламентські вибори в незалежній Україні: порівняльний аналіз електоральних змін. 3) Процедура вотуму недовіри (довіри) уряду як явище у парламентській діяльності: сутність та проблеми відпрацювання механізму проведення в українській практиці. 4). Вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на становлення парламентаризму в Україні	4	5

Т. 1 0	Опрацюйте рекомендовану літературу та підготуйтеся до дискусії про здобутки українського парламентаризму.[1;3;] Продумайте аргументи щодо пояснення впливу соціально-економічних процесів на становлення парламентаризму в Україні. Як на Ваш у думку, бікамералізм в Україні потрібен чи ні? Наведіть аргументи. Теми ІНДЗ: 1) Механізм взаємодії парламенту та виконавчої влади в Україні: шляхи удосконалення. 2) Моделі інституту омбудсмена світовій та українській парламентській практиці. 3) Спікери Верховної Ради в новітню добу: люди, повноваження та політична доля. 4) «Криза парламентаризму»: поняття, сутність та сучасні виміри. 5) Парламентські вибори післявоєнного часу: що чекати у структуризації політичного дизайну Верховної Ради України. Письмова робота (зараховується як підсумкова за змістовним модулем 3.) за темою: Український парламентаризм: аспекти взаємодії в умовах кризової нестабільності	4	5
Усього годин		35	45
			10

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання: словесний, наочний, практичний, які передбачають читання лекції, опрацювання нормативних актів, робота з навчальною та спеціальною літературою, індивідуальні консультації.

СЛОВЕСНІ ТА НАОЧНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ (лекційні заняття; опитування; консультування; доповіді та мультимедійні презентації);

- **ПРАКТИЧНІ** (тестові вправи; опрацювання матеріалу шляхом підготовки презентації; аналіз практичних ситуацій, за формами засідань у парламенті - дискусії, дебати з опозицією, парламентські слухання, сесійні засідання і т.п.);

- **ІНТЕРАКТИВНІ** методи навчання (під час лекційних, практичних занять);

КОЛЕКТИВНЕ ТА ІНДИВІДУАЛЬНЕ ОПРАЦЮВАННЯ ЗАВДАНЬ (колективне обговорення, виконання та презентація ІНДЗ, обговорення проблемних питань та результатів самостійної роботи).

10. ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Засоби діагностики якості освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Поточний контроль: усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей; письмовий контроль: оцінювання якості виконання самостійної роботи за темами;

Періодичний контроль: тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовими модулями (можливо тестування).

Підсумковий контроль: залік

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 6
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 6

Періодичний контроль:		
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування		від 0 до 10

Опитування на занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і джерел.
	1-3	Здобувач іноді бере участь в практичному занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на практичних заняттях; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел.
	4-6	Здобувач бере активну участь у практичному занятті, в обговоренні проблемних питань, користується додатковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем; доповідь та демонстрація презентації	0	Не зараховуються реферати (довіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	2	Доповідь та презентація самостійними, але не опрацьована актуальність, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал є формальним, висновки не конкретизовані (відсутні), тема не розкрита.
	3	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, усно здобувач пояснює матеріал невпевнено, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4-5	Доповідь та презентація виконані самостійно, опрацьована актуальність теми із зазначенням невирішених раніше аспектів, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач без допомоги викладача пояснює матеріал, самостійні висновки, тема загалом розкрита, інформація у презентації подана із використанням самостійно розроблених схем, містить посилання на джерела, хоча здобувач іноді недостатньо вміло в усній формі може сформулювати деякі положення доповіді.
	6	Доповідь та презентація виконані самостійно, актуальність розкрита із зазначенням невирішених раніше аспектів, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку - самостійні ґрунтовні судження, підкріплені доказами, містить посилання на джерела.
Контрольна робота	0	Відповіді неправильні (у тестових роботах)
	0-10	Контрольна робота за кожним змістовним модулем.

ШКАЛА ОЦІЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ЕСТ8

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЕСТ8	Оцінка за національною шкалою для заліку
		Зараховано
90-100	A	
85-89	B	
75-84	C	

70-74	О	
60-69	Е	
35-59	РХ	Не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	Р	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Поточний та періодичний контроль										Підсумковий контроль (залік)	Сума балів	
Змістовний модуль 1			Змістовний модуль 2				Змістовний модуль 3			загалом		
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	ТЮ			
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	90	10	
Контр. робота (10 балів)			Контр. робота (10 балів)			Контр. робота (10 балів)						

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1. Робоча програма навчальної дисципліни.

3. Мілова М.І. Український парламентаризм в контексті сучасного світового досвіду. Навч.-метод. посібник для студентів відділення політології Інституту соціальних наук Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. - Одеса, ОНУ. 2017. 72 с

4. Мілова М.І. Парламентаризм в Україні: сучасний стан розвитку. Навч.-метод. посібник для аспірантів. - Одеса, ОНУ. 2020. 62 с.

13. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Поняття "парламентаризм". Парламентаризм як політичний інститут.
2. Сучасний парламентаризм, його характерні ознаки та функції.
3. Керівні органи парламенту: різновиди, способи формування, функції та роль.
4. Двопалатна структура парламенту: сутність, різновиди (парламент як орган регіонального представництва, "одно-двопалатна система").
5. Структура сучасних парламентів: поняття, типи парламентів.
6. Повноваження верхньої палати парламенту.
7. Однопалатні парламенти та їх специфіка.
8. Повноваження нижньої палати парламенту в двопалатних парламентах унітарних держав.
9. Порядок формування парламентів. Залежність складу парламенту від типу виборчої системи.
10. Порядок формування верхньої палати парламенту: основні типи.
11. Проблема двопалатності парламенту в унітарних державах.
12. Парламентські фракції (клуби, групи): підстави для формування, роль у роботі парламенту.
13. Постійні комітети (комісії) парламенту.

14. Парламентська опозиція: аналіз української практики.
15. Допоміжний апарат парламенту та його функції.
16. Парламентські слідчі комісії: склад, статус та повноваження.
17. Зміст законодавчої функції парламентів: світова та українська практика
18. Поняття "законодавчий процес". Основні етапи законотворення.
19. Процедура внесення законопроекту до парламенту.
20. Поняття "законодавча ініціатива" та її суб'єкти.
21. Етап обговорення законопроекту.
22. Етап прийняття закону. Етап підписання (санкціонування) закону.
23. Право вето й процедура його подолання.
24. Етап офіційного оприлюднення закону.
25. Поняття "механізм стримувань і противаг".
26. Установча функція парламенту: загальна характеристика.
27. Процедура обрання глави держави парламентом.
28. Участь парламенту у формуванні уряду.
29. Участь парламенту у формуванні органів державної влади або призначенні посадових осіб.
30. Повноваження парламенту у сфері зовнішньої політики.
31. Квасізусдові функції парламентів (імпічмент, амністія та ін..).
32. Контрольна функція парламенту: поняття. Об'єкти парламентського контролю.
33. Контрольні органи парламенту.
34. Форми парламентського контролю: світова та українська практика.
35. Виконавча влада як об'єкт парламентського контролю.
36. Інтерпеляція і депутатський запит: процедура подання..
37. Тимчасові комітети (комісії): призначення, процедура формування.
38. Питання про довіру уряду та звіти уряду.
39. Інститут омбудсмена та його повноваження: український досвід.
40. Процедура довіри/недовіри уряду як форма політичної відповідальності: світова та українська практика.
41. Парламентські слухання. Порядок проведення.
42. Процедура розпуску парламенту: світова та українська практика.
43. Процес становлення парламентаризму в Україні: основні етапи.
44. Регламент як основне законодавче забезпечення діяльності парламенту.
45. Конституційно-правовий статус Верховної ради України.
46. Структура Верховної Ради України.
47. Парламентська культура та етика: зміст, співвідношення понять та форми прояву.
48. Парламентські фракції та групи в парламенті України 9-го скликання.
49. Поняття "криза парламентаризму", її сутність
50. Недоліки українського парламентаризму та його перспективи.

14. Рекомендована література

Основна

1. Гошовська В.А. Парламентаризм: підручник /В.А.Гошовська та ін. - К.: НАДУ, 2016. 672 с.
2. Історія українського парламентаризму . Заг. ред. В. М. Літвин. У 3-х т. - К.: Парламентське видання, 2010. 1012 с.
3. Комунікативна компетентність народного депутата: Практикум / за заг. ред. проф. В.А.Гошовської / Авт. кол. - К. : НАДУ, 2016. 141 с. - Серія «Бібліотека народного депутата».
- 4) Конституція України. - Одеса: Маяк, 2012. 79 с.
5. Науменко О. Український парламент в зеркалі статистики / О. Науменко // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса. 2013. Вип. 1(63). С. 376-386.
6. Основи вітчизняного парламентаризму : підр. для вищих навч. закл. : у 2 т. / за заг. ред. В.А. Гошовської. - К. : НАДУ, 2012. Т. 1. 408 с. (Бібліотека магістра)
7. Основи вітчизняного парламентаризму: підруч. для студ. вищ. навч. закл.: у 2 т. / за заг. ред. В.А.Гошовської. - К. : НАДУ, 2012. Т.2. 340 с. (Бібліотека магістра).
8. Парламентаризм та законотворення: вибрані лекції / Упорядники: О. Л. Копиленко, Є. Р. Бершеда, Ю. О. Волошин, І. М. Мищак. - К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2017. 498 с.
9. Парламентаризм та парламентська діяльність: словник-довідник / уклад. В.А.Гошовська та ін.; за заг. ред. д. політ.н., проф. В.А.Гошовської. - К. : НАДУ, 2012. 228 с
10. Парламентська діяльність: цінності, стандарти, компетентність : словник основних термінів / за заг. ред. проф. Гошовської В.А. / Авт. кол. - К. : НАДУ, 2016. 153 с. Серія «Бібліотека народного депутата».
11. Парламентський регламент: елементарний навчально-прикладний курс / Лінецький С. - К.: [ФОП Москаленко О.М.], 2017. 281 с.
12. Політична енциклопедія / За ред. Ю. Левенець. - К.: Парламентське вид-во, 2011.808 с.
13. Політична культура та парламентаризм в Україні: сучасний стан та основні проблеми. Інформаційно-аналітичні матеріали до фахової дискусії 14 грудня 2017 р. -К.: Центр О. Розумкова, 2017. 125 с.

14. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ, н. Н. М. Хоми. - Львів: «Новий світ - 2000», 2014. 779 с.
15. Теорія парламентаризму : Навч. посіб. / М.А. Бучин та ін. - Львів : Вид-во Львівської політехн., 2011. 392 с.
16. Теорія та історія вітчизняного парламентаризму : монографія / за заг. ред В. А.Гошовської - К. : НАДУ, 2013. 368 с.
17. Цінності, стандарти, компетентність в парламентській діяльності: навч. посіб. / за заг. ред. проф. В.А.Гошовської/Авт. кол. - К. : НАДУ, 2016.193 с. Серія «Бібліотека народного депутата»

Додаткова

1. Бевз Т. Політична структуризація та діяльність парламентських фракцій у Верховній Раді України четвертого скликання / Т. Бевз. // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса. 2010. Вип. 48. С. 168-190.
2. Бек У. Влада і контрвлада у добу глобалізації. Нова світова політична економія / Ульріх Бек; пер. з нім. О. Юдіна. - К. : Ніка Центр, 2011. 408 с.
3. Білошицький С. Консенсусно-компромісна модель стратегії розвитку України: зміст, завдання, механізми. / С. Білошицький // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса. 2014. Вип. 3(71). С. 196-205.
4. Валевський О. Стратегії і тактики політико-конституційних змін. / О.Валевський // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса. 2014. Вип. №6(74) С.145 - 134.
5. Валевський О. Політична криза 2010-2013 рр. і завдання побудови нової моделі державної політики / О. Валевський // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І.Кураса. -2014. - Вип. 6(74). -С. 135-144.
6. Верцімага І. В. Механізми здійснення парламентського контролю за реалізацією державної екологічної політики в Україні: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр-ня. - К., 2017. 20 с
7. Георгіца А. Законодавча влада : поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади // Влада в Україні: шляхи до ефективності. - К.: Право України ; Ін Юре, 2010. С. 355-381.
8. Гербут І. Виборчі системи в аспекті інтересів опозиційних партій та репрезентативності парламенту в сучасній Україні / І. Гербут. // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса. 2015. Вип. 2 (76). С. 252-275.
9. Гербут Н. Вплив виборчих систем на тендерне представництво у Верховній Раді України / Н. Гербут. // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса. 2015. Вип.2(76). С. 266-280.

10. Гросфельд Е. В. Специфіка галузевого лобізму в Україні: сутність, форми, технології / Е. В. Гросфельд // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 36. наукових праць. Серія: Історія. Філософія. Політологія. 2011. Вип. 3. С. 183-189
11. Єрмолаєв В. Вищі представницькі органи влади в Україні: історія, теорія та практика: монографія / В. Єрмолаєв. - Харків : Право, 2017. - 448 с.
12. Зеленько Г. Опозиція інституціоналізована та неінституціоналізована: аналіз ефективності в Україні / Г. Зеленько // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса. 2015. Вип. 5(67). С. 275-290.
13. Ліснічук О. Неформальні аспекти інституційних трансформацій українського парламентаризму / О. Ліснічук. // Наукові записки Ін-ту політ, і етнонац. досл. ім. І. Ф. Кураса. 2015. Вип. 6(74). С. 164 - 176.
14. Мілова М. І. На шляху до парламентської демократії: болгарський варіант / М. І. Мілова. // Монографія. - Одеса: Астропрінт, 2005. 328 с.
15. Мілова М.І. Трушевич Г.Б. Перспективи виборчого процесу в післявоєнний період: попередній аналіз. // Актуальні проблеми філософії та соціології. Вип. 38. 2022. С. 65-71.
16. Музиченко Г. В. Жінки та чоловіки в європейських парламентах: інформаційний довідник / Г. В. Музиченко, О. О. Хайкл. - Одеса: видавець Бакаєв Вадим Вікторович, 2015. - 80 с.
17. Погорелова А. І. Розвиток культури парламентаризму в Україні / А. І. Погорелова. - К.: Парламентське вид-во, 2012. 248 с.
18. Політична система і громадянське суспільство: європейські і українські реалії: монографія / За ред. проф. А.І.Кудряченка. - К.: ШСД, 2007. 396 с.
19. Політологічний енциклопедичний словник / Упоряд.: В. П. Горбатенко; За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — К.: Генеза, 2004. 452 с.
20. Політологічний словник: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка. -К.: МАУП, 2005. 282 с.
21. Системна криза в Україні: передумови, ризики, шляхи подолання: аналіт. доп. / Я.А.Жаліло, К.А.Кононенко, В.М.Яблонський [та ін.]; за ред. Я. Жаліла. К.: ШСД, 2014. 132 с.
22. Сміт Дж. Роль законодавчої влади в ліберально-демократичних суспільствах / Пер. з англ. Р. Ткачук. - Харків: Центр освітніх ініціатив, 2001. 104 с.
23. Яровой Т. С. Парламентаризм в умовах сучасного українського державотворення: питання теорії і практики : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. держ. упр. : спец. 25.00.01 "Теорія та історія державного управління" / Т. С. Яровой. — Київ, 2015. — 18 с.

24. Яровой Т. С. Особливості радянського парламентаризму / Т. С. Яровой // Матеріали Всеукр. наук.- практ. конф. "Держава, Право, Економіка". — Дніпропетровськ: Друкарня ДНУ ім. Олесья Гончара, 2011. — С. 60- 63.
25. Яровой Т. С. Демократичний потенціал українського парламентаризму / Т. С. Яровой // Економіка та держава. — 2014. — № 10. — С. 121- 122.
26. Яровой, Т. (2017). Становлення парламентаризму та його вплив на розвиток демократії і формування інституту демократії і формування інституту державної служби. // Публічне урядування. Вип. 1(6). С.215-227.

URL:

27. Яровой Т. Лобізм: визначення поняття в рамках теоретико-дискусійного поля та нормотворчого процесу. // Публічне урядування. № 5 (15). 2018.
28. Яровой Т. Цілі та функції лобістської діяльності в Україні: реалії сьогодення та еволюційний прогноз. // Публічне урядування. № 1 (11). 2018

15. Інформаційні (електронні) ресурси

1. Верховна Рада України. Офіційний сайт.
// <http://rada.gov.ua>
//<http://portal.rad/control/uk/sndex>
2. Лабораторія законодавчих ініціатив. - www.parlament.org.ua
3. Часопис «Парламент»-www.parlament.org.ua
4. Урядовий портал -www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=46692
5. Часопис «Віче». Офіційний журнал Верховної Ради України -
<http://www.vice.info>
6. Законодавство України. Офіційний портал ВРУ.URL:<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/>
7. Верховна Рада України.URL:<http://rada.gov.ua/>
8. Апарат Верховної Ради URL: http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/site2/p_aparat
9. Секретаріат Голови ВРУ URL:http://wl.cl.rada.gov.ua/pls/site2/p_pidrozdil2?pidid=3
10. Офіційний сайт Уповноваженого з захисту прав людини в Україні: ДЖБ:
<http://www>
11. Уряд України / URL: <http://www.kmu.gov.ua/>